

Udvalgt litteratur om Østjylland 2008-2009

Af Kenn Tarbensen

Landsudstillingen 1909

100-året for Landsudstillingen i Århus i 1909 blev fejret i stor stil. Som optakt til jubilæet udkom allerede i slutningen af 2008 bogen »Hurra for Århus. Landsudstillingen 1909 – vejene til og sporene fra« (Forlaget Klematis, 2008. 336 s. + kort i lomme). Med bogen har forfatteren, fhv. lektor ved Aarhus Katedralskole Johan Bender, skrevet et overdådigt storværk om landsudstillingen, og vel at mærke et værk, der bliver stående i bogreolen, når de andre jubilæumsaktiviteter er glemt igen.

Johan Bender har brugt to et halvt år på udarbejdelsen af bogen, og det mærkes tydeligt. I 13 veloplagte og velskrevne kapitler vendes hver en sten med betydning for den omfattende udstilling. På de første godt 100 sider beskrives indgående forudsætningerne for så stor en udstilling i Århus, de første idéer og det store forberedelsesarbejde. Efter et kapitel om åbningen følger andre 100 sider med beskrivelser af de mange attraktioner på udstillingen.

Efter et kapitel om slutceremonien og nedtagningen, når forfatteren frem til de afsluttende kapitler, hvor der trækkes spor op til vore dage. Det sidste kapitel om byens udvikling 1909-2009 er nok så meget Benders egen lille, kommenterede Århus-historie.

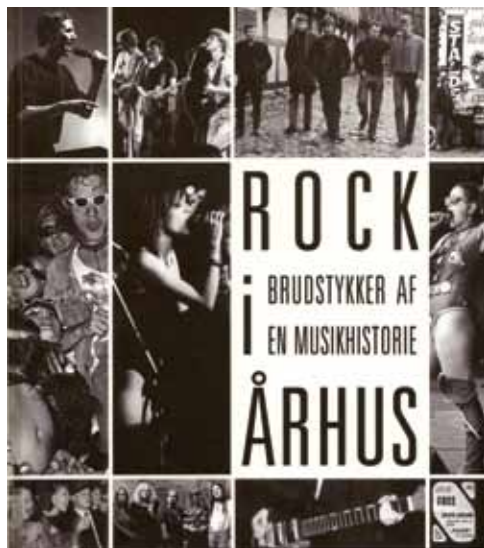

Forsiden af Johan Benders bog om Landsudstillingen er festlig og bygget op om den skønvirkestil, der herskede i 1909.

På bogens forside er tilføjet: »150 års århushistorie – aldrig før fortalt«. I hvert fald er det første gang, at vi får en så indgående beskrivelse af selve landsudstillingen og dens forhistorie og efterliv. De mange problemer, herunder af økonomisk karakter, både før efter udstillingen gør bare udstillingen som bedrift meget større. Omtalen af de mange særprægede bygninger, udstillingspavilloner, restauranter, arrangementer og meget andet er interessant læsning. Herunder er der en lang række gode historier, der er fremdraget fra bl.a. de mange avisartikler, som Landsudstillingen medførte. Det gælder f.eks. Demokraten, der i forbindelse med abessinierlejren skrev om »'Exotisk Kuller' hos Damerne«. Især var Smukke Didrik et hit hos de århusianske piger, men det er ikke lykkedes Bender at bekræfte bysladdereren om, at efterfølgende mulatbørn i Århus var et fældende bevis på hans færden. Af andre kuriøse indslag kan fremhæves franskmænden Leon Delagrange, der i september fra Skejby Mark foretog en række flyvninger i en flyvemaskine konstrueret af landsmanden Louis Blériot, der får måneder tidligere som den første havde fløjet over Den engelske Kanal.

Sådanne historier er der mange af i Benders bog om Den Hvide By. Her er til mange timers fordybelse. Da bogen samtidig er særdeles velillustreret og i et fornemt layout, kan den ikke anbefales for varmt.

100-års-jubilæet blev også fejret med bl.a. en særudstilling på Århus Bymuseum, festligheder i Domkirken og på Bispetorvet, hvortil kom den store

Omslaget på *Rock i Århus* viser tydeligt bogens alsidighed.

kunstudstilling: »Sculptures by the Sea«, der strakte sig fra Tangkrogen til Ballehage. Dansk Center for Byhistorie, der er et samarbejde mellem Aarhus Universitet og Den Gamle By, bidrog også til festlighederne med »*Den Virtuelle Landsudstilling*« på Internettet. På sin PC kan man i et virtuelt univers, der er udformet som udstillingsområdet i 1909, bevæge sig rundt og browse sig gennem fotografier, film, lyd og tekster og dermed udforske den spændende landsudstilling. Internettadressen er: <http://www.byhistorie.dk/landsudstillingen/index.html>.

Rock i Århus

Med Landsudstillingen kom Århus på Danmarkskortet. Mange årtier senere blev Århus genopdaget, men på helt anden vis. »*Rock i Århus – brudstykker af en*

musikhistorie« (red. Jørgen Nielsen, Århus Byhistorisk Fond, 2008, 360 s.) sætter fokus på de mere end 50 år, hvor Århus på byens mange spillesteder både har præsenteret rockstjerner fra resten af verden og ikke mindst udklækket rockmusikere, der kom til at præge den nationale musikscene.

»Rock i Århus« er, som det hedder i efterskriftet, en meget smal titel i forhold til »det vildtvoksende, knopskydende musikmiljø og dets mange undergenrer«. Omvendt henviser undertitlen »Brudstykker af en musikhistorie« til, at der kun er blevet plads til at snuse til udvalgte brikker af musikmiljøet. I indledningen opfordrer man tilmed læserne til at glæde sig over det, der er med, og undlade at ærgre sig over det, der mangler.

Det er alt for beskedne bemærkninger. Bogen er en helt enestående tidsrejse sammen med bands og publikum på et væld af spillesteder fra 1950'erne og frem til i dag. Den rummer et overflødigshorn af informationer og illustrationer fra den århusianske musikscene gennem et halvt århundrede. Det gælder både berømte bands og musikere fra udlandet – The Who, Pink Floyd, Jim Hendrix, Rolling Stones, Lou Reed og mange flere – samt de mange lokale pigtrådsband.

Erindringer fra Radiumstationen

Ved Aarhus Kommunehospital blev i 1914 etableret Radiumstationen, opkaldt efter stoffet radium, der sammen med røntgenstråler viste sig at være en lille revolution i behandlingen af kræftsygdomme. Hidtil

havde disse overvejende været behandlet kirurgisk, ja, uvidenheden om sygdommen var så stor, at en anerkendt læge i 1915 endnu mente at vide, at kræft var smitsom. De videnskabelige landvindinger havde i starten af 1900-tallet medført et intenst arbejde i Danmark, bl.a. for at skaffe det kostbare radiumstof til landet.

Med dette som optakt har klinisk sygeplejespecialist ved Radiumstationen, cand.cur. Birgitte T. Espersen, sammen med Anne-Lise Roager, der gennem 36 år har arbejdet dér, skrevet en stor bog om de vilkår, som patienter og personale gennem årene har været underlagt. Det har ladet sig gøre, fordi over 30 tidligere og nuværende sygeplejersker, patienter, overlæger, lægesekretærer m.fl. i 2007 har bidraget med fortællinger om livet på Radiumstationen gennem årene.

Bogen »*Det vidunderlige stof. Erindringer fra Radiumstationen i Århus 1914-2008*« (Aarhus Universitetsforlag, 2008. 269 s.) er således resultatet af et stort arbejde af mange mennesker – og handler om de mange mennesker, der i årenes løb har været i berøring med denne særlige afdeling på Kommunehospitalet. De mange beretninger er fint indlejrede i bogens tekst og underbygger pænt den skildrede udvikling. Det er i høj grad velgørende, at der bliver sat ord på de mange oplevelser og følelser, som både ansatte og patienter har oplevet. Samtidig er bogen velstruktureret efter årtier, hvor bl.a. udviklingen i behandlingsformer og kræftsygeplejen kan følges. Det gælder f.eks. ibrugtagelsen af kemoterapi i 1960'erne.

I den forstand rækker bogens emne langt ud over det lokalhistoriske, men samtidig må det siges, at bogen giver et meget sjældent og et dybt indblik i en af de vigtige Århus-institutioner, der ellers ikke er skrevet meget om, skønt det handler om liv og død.

Bogen er forsynet med en lang række interessante fotos uden tidens tendens til et prangende layout, men på en god stilfærdig måde, der fint matcher det alvorlige emne.

Frimurerloger i Århus

I januar 2009 var det 50 år siden, at Provincesallogen i Århus blev oprettet i Frimurerlogens bygning i Christiansgade. I den anledning har logen udsendt et billedrigt jubilæumsskrift med omtaler af logerne i Århus og det øvrige Jylland. Bogen »Provincesallogen i Århus 1959-2009« (udg. af logen, 2009, 169 s.) henvender sig vel først og fremmest til frimurerbrødre. For udenforstående er det ikke let at forstå adskillige udtryk, der knytter sig til frimurerordenens hierarkiske opbygning.

Frimureriet i Århus startede i 1856, da en fabrikant og en militærmusiker fra byen blev optaget i en loge i Aalborg, men ellers er det først i 1861, at der i Århus blev lavet en broderforening af frimurere, der var medlemmer af forskellige loger rundt om i landet. Allerede to år efter blev der lavet en egentlig instruktionsloge, som igen i 1871 blev til Sankt Johanneslogen. I 1908 indviede logen det store ordenshus i Christiansgade, og samtidig blev Sankt Andreaslogen De Fire Roser startet (hvor-

Det store glasmaleri Skabelsen i Logebygningen i Christiansgade i Århus blev lavet i 1908 af glasmester Sørensen i Badstuegade. Udsnit fra bogens forside.

om der blev udsendt et jubilæumsskrift i 2008).

En beskrivelse af logerne i Århus fylder bogens første omkring 30 sider, og her er der smukke fotografier fra frimurerbygningen i Christiansgade. Huset på 1.400 kvm rummer fem logesale, et bibliotek, et museum samt flere spisesale, og det er rigt udsmykket med bl.a. freskomalerier af kunstneren Karl Hansen Reistrup, relieffer m.m. af Elias Ølsgaard og markante

glasmalerier af glarmester Sørensen fra Badstuegade.

Bogen rummer som nævnt også beskrivelser af logerne i andre jyske byer. For det østjyske område gælder det således logerne i Mariager, Randers, Grenaa, Silkeborg og Horsens. I de enkelte omtaler er der hovedtræk af logernes historie og fine fotos af frimurernes bygninger, også indenfor i logesale, spisesale m.v., hvor de færreste har deres gang.

Det merkantile Ebeltoft

Museumslederen ved Museet for Syd-djurs/Ebeltoft Museum, Jakob Vedsted, har efterhånden skrevet en lang række bøger om forskellige aspekter af Ebeltofts og Mols' historie. I 2006 var Vedsted f.eks. forfatter til bogen *»Turismens Ebeltoft og Mols i 100 år«* (72 s.), der blev udsendt i anledning af den lokale turistforenings 100 års jubilæum. Der er tale om en lille gedigen publikation, der kommer godt rundt i hjørnerne af turismens historie i den smukke gamle købstad og den omgivende egn, og som varmt kan anbefales som inspirationskilde for lignende jubilæumsskrifter om lokale turistforeninger. Men selv om Ebeltoft for mange vel står som indbegrebet af en turistby, så har byen gennem årene også været en særdeles driftig handelsby. Derfor blev der også hurtigt brug for Jacob Vedsteds gode forsknings- og formidlingsevne igen. I september 2008 var det nemlig 125 års siden, at Ebeltoft Handelsstandsforening blev dannet ved møder på Hotel Prins Carl.

Bogen *»at fremme og varetage Byens merkantile Interesser«* (udg. af Ebeltoft Handelsstandsforening, 2008, 64 s.) er ikke et traditionelt jubilæumsskrift om foreningens aktiviteter gennem årene. I stedet er der tale om en lille Ebeltofts handelshistorie, der starter med de købstadsprivilegier, som Erik Menved tildelte byen i 1301. I 28 små kapitler, hver på to sider med en to-tre illustrationer, trækkes hovedtrækkene af handelslivets udvikling op, herunder f.eks. i 1500- og 1600-tallet, hvor byen oplevede en storhedstid som følge af skibsfarten. Nogle af kapitlerne er punktnedslag, bl.a. om byens købmænd i 1735. Samlet set lykkes det Vedsted at komprimere et meget stort stof til en fortættet og læseværdig bog om det merkantile Ebeltoft. Det kræver et stort overblik at skrive kort, hedder det sig, og dette ses klart med denne bog, hvor der til sidst er bragt en oversigt over den anvendte litteratur. Her kan læserne finde meget at fordybe – eller fortabe – sig i, men overblikket, ja, det findes her i denne fremragende lille bog.

Historiens spor i Veng og Mesing sogne

Ved en stor reception på Sophiendal 10. oktober 2008 præsenterede en studiegruppe på 12 lokalhistorikere bogen *»Historiens spor i Veng og Mesing sogne«* (udg. af HVEA - Støtteforeningen for Egnarkiverne i Hørning-Veng, 539 s.). Den store bog blev hurtigt udsolgt, og i april 2009 blev den lanceret på DVD i en pdf-version, der var forsynet med et kort

efterskrift med fotos fra receptionen. Det er DVD'en, der skal omtales her. Forskel-
lene er flere. Dels blev bogen kritiseret for
et grimt brunt tryk, der ødelagde de sort/
hvide billeder, hvilket ikke er tilfældet i
pdf-versionen, dels er det en fordel i en så
stor bog uden registre, i den elektroniske
version let at kunne foretage søgninger i
hele bogen.

Bogen har undertitlen: »Historier, sagn
og fortællinger fra Veng, Hårby, Søballe,
Nørre Vissing og Mesing fra stenalder til
2008«, og situationen er også, at vi kom-
mer vidt omkring i disse sogne og byer,
som alle siden 2007 er en del af Skander-
borg Kommune, men ellers i tidens løb i
administrativ henseende har ført en ret
omtumlet tilværelse. Det præger også bo-
gen, der fremstår som en materialsamling
bestående af artikler af forskellige forfat-
tere, der tidligere har været trykt i lokal-
historiske skrifter, sognebladet m.v., eller
som findes som manuskripter i Egnsar-
kivet. Dertil kommer genbrug fra provst
Halvor Bundgårds manuskript »Venge
Sogn og Venge Kirke«, der blev udgivet i
1980, samt en række nye bidrag.

De mange artikler er dels ordnet te-
matisk – fortidsminder, middelalderen,
kloster og kirke, ufredsår, andelsbevægel-
sen, fattigvæsen, traditioner og forenin-
ger samt retsvæsen – dels geografisk med
artikler om de enkelte byer og sogne samt
et bidrag om herregården Vengegård/So-
phiendal. Det vil her føre for vidt at kom-
mentere de enkelte artikler. Som helhed
må det siges, at initiativet er godt, fordi der
med udgivelsen er let adgang til de mange

artikler om egnens historie, og det gæl-
der ikke blot for den lokale befolkning,
men også for andre, der f.eks. undersøger
temaer på lokalt niveau. Lokalhistoriske
foreninger, der påtænker en lignende op-
samling på lokalhistoriske artikler, bør
måske overveje, om ikke en webside med
de originale artikler i indskannet form
ville være en mere fleksibel mulighed. (PS:
Et nyt oplag af den trykte udgave vil ud-
komme inden årets udgang. Red.)

Årbøger fra Grenaa og Galten

»Grenaa og Omegn – før og nu 2008« (udg.
af Grenaa Egnarkiv, red. af Trine Grejsten.
95 s.) ligner heldigvis nogenlunde sig selv.
I årbogen har »Set og sket« med døgnets
kronik fra den gamle Grenaa Kommune
en (nu) næsten for dominerende plads,
idet den fylder en tredjedel af årbogen.
Glædeligt er det, at et gammelt indslag i
årbogen med før-og-nu-billeder er blevet
genoptaget, men mindre heldigt er det
brochureagtige layout på denne halve
snes sider. Hvis de gamle og nye fotos ikke
overlappede hinanden i rask trav, og hvis
billedteksterne havde været mere udfør-
lige, kunne denne artikel utvivlsomt have
virket bedre. Ellers er der som sædvanlig
blevet plads til mindre, men gode artikler.
De handler bl.a. om ældre bronzealder-
grave på egnen, kirkemaleren Ingolf Røj-
bæk, frimærkesamleren Marx Jøns og eg-
nens frimærkeklubber samt beskrivelsen
af Grenaa og Djursland i Pontoppidans
Danske Atlas fra 1768. Redaktøren har
selv skrevet om alderdomsforsorg i Gre-
naa gennem årene. I en alt for lille artikel

slutter tidligere politimester Jens Wachter med en kort gennemgang af Grenå Politikreds' historie frem til nedlæggelsen i 2006.

Galten Egnarkivs årsskrift 2008 («*Annales*», bd.18, red. af Erik Korr Johansen. 102 s.) rummer en spændende vifte af artikler. Erindringerne plejer at fylde stort set hele årsskriftet, men denne gang er det kun halvdelen af de otte artikler. De fire erindringer er alle gode, men særligt må fremhæves Cato Thau-Jensens artikel »Fra et hjem med gevær«. Thau-Jensen er født i Skovby i 1966, så endelig får vi et fint halvfjerdsportræt med ABBA-plakater, popstøvler med plateauhæle, rispapirlamper – og en bedstemor, der klistrede gamle julemærker i Se & Hør, når Simon Spies og andre blev afbildet nøgne. At Thau-Jensens far, den gamle tandlæge i Skovby, var en sær kanut, gør det samtidig til en ganske morsom fortælling. At servere hønsekødssuppe på gamle kaffekander til sønnikes konfirmation er i hvert fald noget, der huskes!

Blandt årbogens artikler må især to bemærkes. Den første er skrevet i anledning af 200-året for de spanske hjælpetroppers ophold i Danmark i 1808. I Stjær skulle der i Bakkeskoven ifølge en hårdnakket overlevering være nogle spaniolergrave og en brønd. Fra Egnarkivets side blev det besluttet at undersøge lokaliteterne udstyret med metaldetektorer. Resultatet var dog nedslående, men omtalen af arrangementet førte til en henvendelse fra en lokalhistoriker i Sejs, der huskede en indførsel i Linås kirkebog for 1809.

Medarbejderne fra lokalarkiverne sidder ikke blot og registrerer arkivalier. Forsynet med en metaldetektor drog en halv snes medarbejdere fra Galten Egnarkiv i maj 2008 på jagt i Bakkeskoven i Stjær efter levninger fra de spanske soldater, der i 1808 gæstede egnen. Foto fra Annales 2008.

Dér blev en spaniol, der nævnes som indkvarteret i Stjær, udlagt som barnefader. Efter dette første lille spor foretog Erik Korr Johansen en undersøgelse på Landsarkivet i Viborg. Her var der bid i stiftamtmand Gyldencrones arkiv, hvor der findes detaljerede planer for troppernes indkvartering i Jylland. Af disse fremgår det bl.a., at der i Stjær skulle have været en officer og 70 soldater og omtrent et tilsvarende antal i nabobyerne. Det er Ernst Johansen, der redegør for undersøgelsen, og han skildrer tillige fint hele historiens storpolitiske baggrund. Tilbage står, at der fortsat er uvished om overleveringen om gravene og brønden i Stjær. Modsat er der fremdraget et materiale om spanske soldater, der bør kunne bruges af andre lokalhistorikere rundt omkring i Jylland.

Viby Gårdregister
 Af Tove Øst Rasmussen

Her kan du få den dybere orientering om opbygningen af registeret: [Orientering](#)

Hvordan søger jeg?:
 Målet med søgningen er, at findes frem til netop det stamkort, der indeholder de oplysninger der er brug for.

Navnesøgning:
 I forbindelse med navnesøgning har hvert navn angivet på hvilket Stamkort navnet fremkommer, samt et link til Stamkortet.

Stamkort, Matr. nr. eller gårdnavn:
 Hvis du kender matrikel nr. eller gårdnavn kan du gå direkte til [stamkortsarkivet](#)

[Registrerede navne – alfabetisk](#) [Registrerede navne – matr. nr. orden](#)
[Stamkortarkiv](#) [Faktasiden](#)
[Se kort](#)

Søgemodulet i Gårdregistret i Viby er let og overskueligt. Et stamkortsarkiv efter matrikelnumre/gårdnavne kan tilgås direkte, men der kan også søges efter ejer/fæster-navne med links til stamkortsarkivet. Bl.a. gamle kort over Viby understøtter brugen. Databasen er beskrevet i Vibybogen 2009.

Endelig skal bemærkes en historie af Villy Møller Jensen om et selvmord i Skjorring Fattighus i 1877. Artiklen er afledt af forrige årbog, hvor der var en omtale af forfatterens tipoldemor, Hatte Mariane, hvis liv og skæbne der nu redegøres for gennem granskning af bl.a. fattigvæsenetsprotokollen. Artiklen er et godt eksempel på udnyttelse af kilder til slægtsforskning.

Frem og tilbage i Viby

Vanen tro er også Viby lokalhistoriske Forening på banen med en ny årbog. »Vibybogen 2008« (red. Tove Glud Rasmussen, Ole Linå Jørgensen og Harry

Bjørnbak. 72 s.) er denne gang en sober samling af gode erindringer om stort og småt fra Århus-forstaden. Der er dog også blevet plads til andet. Det gælder først et lille referat af en retssag fra 1711 omhandlende en Viby-mand, der blev myrdet af en beruset dragon på Adelsvejen mellem Viby og Århus. Referatet af den dramatiske historie, hvis udfald ikke kendes, får dog lov at stå alene, og transskribentens navn nævnes ikke, men redaktionen er utvivlsomt modtagelig for yderligere kilder til belysning af den skrækelige historie. Den fortjener en grundigere opfølgning.

Dernæst er optrykt en artikel fra Aar-

hus Stiftstidende i 1931 om den besværlige anlæggelse af vejen mellem Viby og Åby, hvor nu ringvejen er. Ole Linå Jørgensen har desuden berettet om restaureringen af Moesgaards hovedbygning, der begyndte i foråret 2008 og nu er afsluttet med det, som forfatteren fristes til at kalde »Den røde Plads«.

Årets »scoop« i årbogen er dog Tove Glud Rasmussen introduktion til en database, der er gjort tilgængeligt på arkivets website, og som omhandler de gamle Vibygårde. Det er et kolossalt arbejde, der her er udført med undersøgelser i tingbøger, matrikelkort, brandforsikringsprotokoller og meget andet. Den glimrende database, der tilmed er forsynet med fotos af gårdene, kan ses på www.lokalhistorieiaarhus.dk/viby. Webmaster for både foreningen og samlingen, Leif Nielsen, må tillige roses for dette arbejde, der peger godt fremad for den lokalhistoriske forskning og formidling i Danmark. Et kig i databasen anbefales varmt.

Den lokalhistoriske forening i Viby rundede i april 2009 et lille skarpt hjørne, nemlig 20 år, og i den anledning har foreningen også kigget tilbage i de gamle årbøger, der stort set alle er udsolgte. Bogen »Viby. Et tilbageblik. Artikler m.m. fra de første 10 årsskrifter« (red. Jytte Kristensen, Kirsten Melsen og Tove Glud Rasmussen. 144 s.) rummer således omkring 25 artikler, der tidligere har været publiceret. De er dog omhyggeligt udvalgte, så de samlet tegner et forløb af udviklingen og dermed fremstår som en lille Vibyhistorie. Det skyldes også, at artiklerne

er blevet let bearbejdede, hvortil kommer kommentarer til enkelte. Billedmaterialet er også blevet revideret, bl.a. med inddragelse af nogle af de mange fotos, der er indgået i samlingen de sidste 10-20 år. Desuden rummer bogen bl.a. en oversigt over den lokalhistoriske forenings arbejde siden etableringen.

Historisk rejse med Oddergrisen

Det er desværre vist ikke helt almindeligt, at lokalarkiver i et større område går sammen og sætter fælles projekter i gang. Så meget desto mere er der grund til at glæde sig, når det sker. Og når et lokaltog tøffer sig gennem landskabet og passerer landskaber og byer uden tanke for, at her har hvert lokalarkiv deres velafgrænsede område at varetage, så kan der være grund til et samarbejde, når et jubilæum nærmer sig.

I juni 2009 fyldte Hads-Ning Herreders Jernbane, kendt som Oddergrisen, 125 år, og i den anledning havde lokalarkiverne netop allieret sig. Arkiverne i Viby, Tranbjerg, Mårslet, Beder-Malling, Saxild-Nølev og Odder var til jubilæet klar med en interessant lille bog.

»En egn – et spor gennem tiden – ved HHJs 125 års jubilæum« (red. Ole Linå Jørgensen, Ove Mikkelsen, Oluf Enevoldsen og Eva Schmidt. Udg. af Odder Lokalhistoriske Arkiv. 2009, 112 s.) har naturligvis appel til den mangfoldige kreds af jernbaneentusiaster, der findes over hele landet, men bogen er nok så meget lokalhistorie set fra toget og fra stationerne og med et vist sigte på den

betydning som jernbanen har haft på de enkelte lokaliteter. Det gælder f.eks. betydningen af strækningen Hou-Odder, der blev etableret fra starten i 1884, men nedlagt i 1977. Men det er ganske mange gode historier om stort og småt, som vi passerer undervejs, også en del, der ikke direkte relaterer sig til jernbanen, og som nærmest virker som en munter hilsen til Oddergrisen: »Hvis du bare vidste, hvad du gennem årene har kørt forbi!«

Bogen har derfor stor appel til lokalhistorisk interesserede langs banens enkelte lokaliteter, men faktisk også som et forbilligt bogprojekt for andre lokalarkiver, der vil samarbejde om et spor, om dette nu er jernbanespor eller helt andre spor.

Fuglebakken i Århus – historier fra et bykvarter

Grundejerforeningen Fuglebakken har udgivet en lille bog om kvarterets historie. Det var der næppe mange uden for Fuglebakken, der opdagede, men ikke desto mindre fortjener bogen opmærksomhed. Bogen »Fuglebakken 1900-2000. Et kvarter i Århus og dets beboere« (udarbejdet af Kjeld Kibsgaard og Ib Langaa Sørensen, 2009, 86 s., sælges hos Århus Bymuseum) er flot layoutet med især masser af flotte farvefotos af villaer i området og rummer desuden masser af gode småhistorier om huse og mennesker, siden kvarteret blev skabt i 1920'erne og 1930'erne. Opmærksomheden skyldes ikke blot det flotte layout, men lige så meget det højst uensartede stof, der ved første øjekast nok vil få de fleste udenforstående læsere til at

Bogen om Fuglebakken i Århus er på omslaget illustreret med smukke akvareller af Hans Ludvig Larsen. Fotos af kvarterets huse inde i bogen er uden mennesker og minder mest om ejendomsmæglerbiler.

vende fingeren nedad. Men bogen skal naturligvis vurderes på dens egne præmisser.

Grundejerforeningen opfordrede områdets beboere og tidligere beboere til at beskrive deres huses historie. Det er der så knap 50 personer, der har gjort. Det siger sig selv, at det er højst forskelligt, hvad beboerne véd eller har fundet frem til, og det præger naturligvis bogen i form af meget forskelligartede tekster.

I en solid indledning beskrives kvarterets udvikling. I det vestlige Århus' yderste område mod den gamle Hasle kommune ændrede landbrugsområdet sig i 1900-tallets første årtier til først en havekoloni og i midten af 1920'erne til et villakvarter. Området var præget af pionerrånd, og grundejerforeningen fungerede nærmest som et sogneråd. Kvarterets veje,

alle med fuglenavne, er godt beskrevet. Indledningen er en glimrende kvarterhistorie, der trækker på et væld af gode kilder, hvortil kommer en god introduktion til kilder til ejendoms historie. Denne introduktion har nu næppe været stillet til rådighed for beboerne, for så ville historierne om de enkelte huse sikkert været undersøgt bedre. Men det er prisværdigt, at et kvarters beboere i fællesskab forsøger at løfte en sådan opgave. Grundejerforeningen håber med bogen også, at flere vil gå i gang med at beskrive deres huses historie. Desto flere, der laver ejendomsbeskrivelser, desto flere brikker bliver der lagt til kvarterets hele udviklingshistorie. Denne tankegang er naturligvis helt korrekt. Alligevel er der på baggrund af bogen om Fuglebakken næppe tvivl om, at et sådant projekt kræver en stærkere styring og en arbejdsgruppe, der går i spidsen med research i de mange kilder til ejendoms historie, som nævnes i indledningen. Selv om det på sin vis har sin egen charme med en bog »om os selv og til os selv« kræver det unægtelig en større redaktionel indsats at lave en bog, der kan fungere som »historien om kvarteret«.

LO Århus 125 år

Arbejdernes Fællesorganisation blev oprettet i Århus i december 1883, og rundede dermed, nu som LO Århus, 125 år. I den anledning har byhistorikeren Henrik Fode skrevet et jubilæumsskrift for organisationen.

Skriftet »*Fællesskab gør stærk. LO-Århus i og med tiden*« (Århus Byhistoriske Fond,

2008, 92 s.) er en pæn lille publikation, hvori hovedlinjerne i den århusianske fagbevægelses udvikling trækkes op. Vægten er dog lagt på de seneste årtier, herunder status ved jubilæet, mens gamle fotos giver lidt større historisk vingesus. Forfatteren skildrer fint en række velvalgte temaer i organisationens aktiviteter, struktur m.m. For de fleste lokalhistorisk interesserede er der næppe meget nyt under solen, men for morgendagens organisationsfolk i f.eks. LO-Ungdom rummer bogen utvivlsomt megen nyttig viden.

Skanderborg 1908-2008

I 1908 udgav kommunelærer Lars Thane en bog om Skanderborgs historie. 100 år senere har en arbejdsgruppe af gode skanderborgensere – Klavs Andresen, Birthe Gaden, Ole Koefoed Nielsen og Nils Jørgen Rasmussen – under navn af Thaness Venner udgivet en flot billedmættet bog i stort format om byens udviklingen siden 1908.

Bogen »*Skanderborg – kalajdoskopisk set – 1908-2008*« (Thaness Venner/Skanderborg Museumsforening, 2008, 216 s.) er, som titlen angiver, ikke en ny Skanderborghistorie, men en stor samling af mindre artikler om stort og småt i byens udvikling de sidste 100 år. I alt er der 53 artikler, hvoraf nogle tidligere har været bragt i forskellige sammenhænge.

Generelt kommer bogen godt omkring en masse spændende udviklingstræk og begivenheder i Skanderborgs historie. Forfatterkredsen er stor, og det gi-

Ved Det kgl. Teaters friluftsspil i Skanderborg Dyrehave i juli 1931 var Elverhøj på programmet. Teaterplakat gengivet efter Skanderborg – kalejdoskopisk set – 1908-2008.

ver bogen et lidt uegalt præg, så meget desto mere som arbejdsgruppen også har valgt at gengive bl.a. en dramatekst om borgmestervalget i byen i 1925. Skuespillet om den fornøjelige konstituering af borgmesterposten, hvor en radikal var udslaggivende, blev opført ved LO's 100 års jubilæum i 2000, er dog lokalhistorisk morskab i topklasse. Den kontroversielle lukning af Skanderborg Sygehus i slutningen af 1980'erne har foruden en artikel om korttegekørslen i 1988 til amtsgården i Højbjerg også givet anledning til,

at »skurken«, daværende amtsborgmester Ib Frederiksen, er blevet interviewet af efterfølgeren, Johs. Flensted-Jensen.

De fleste artikler er dog mere traditionel historieskrivning, bl.a. om institutionerne i byen. Artiklen om Sølund – fra avlsgård og åndssvageanstalt til landsby – er bogens længste (s.44–58). At Skanderborg havde en landsudstilling i 1937, og at Det kgl. Teater fra 1928 til 1969 opførte friluftsspil i Skanderborg Dyrehave, er andre interessante emner. Efter sidstnævnte indgår naturligt en lille (og med kun to sider for lille!) artikel om Danmarks smukkeste festival, der startede i 1980. Blandt de mange andre interessante artikler, er der også artikler om berømte bysbørn, bl.a. om de to modeskabere Holger Blom og Uffe Frank.

Et lille hjertesuk må lyde. For udenforstående – og det gælder sikkert også mange skanderborgensere i dag – ville det vel nok have været på sin plads, om Thanes Venner havde forsynet bogen med en lille indledning om lærer Thane, hans bog om Skanderborgs historie og lidt om byen anno 1908.

Silkeborg Kunstmuseums historie

Den 1. maj 1973 døde kunstneren Asger Jorn på Kommunehospitalet i Århus. Siden begyndelsen af 1950'erne havde Jorn været en drivende kraft for etableringen af et museum for moderne kunst i Silkeborg, herunder bl.a. med egne donationer. Arkitekten Jørn Utzon var allerede fra starten af 1960'erne involveret med arkitektplaner om et moderne museum

til erstatning af de kummerlige forhold, som kunstsamlingen i Silkeborg førte i midlertidige lokaler i Th. Langs Skoles bygning. Kort før nytår 1976 afbrød Utzon dog samarbejdet. I mellemtiden var kunsthistorikeren Troels Andersen blevet ansat som den første faguddannede museumsleder.

I bogen »*Silkeborg Kunstmuseums historie 1940-2005*« (Anagram, 2008, 176 s.) giver Troels Andersen et detaljerigt indblik i museets udvikling. Det gælder naturligvis erhvervelsen af kunstværker gennem tiderne, men ligeså meget et indblik i de politiske fora, der på godt og ondt præger kulturinstitutioner. »Han kan ikke forvente, at landet skal stå rede, når han vil bygge« lød kulturminister Niels Mathiassen svar til Troels Andersen, da han i 1973 var i audiens om byggesagen. Ministeren bakkede videre på sin pibe. Den slags førstehåndsudsagn, men også en række citerede breve, bl.a. fra Asger Jorn, er med til at gøre bogen til uhyre interessant læsning. Som f.eks. da Jorn kritiserede en skitse af Else Alfelt for at være »damekunst«.

Det endte som bekendt med, at Silkeborg med arkitekten Niels Frithiof Truelssen fik skabt et fremragende museum for moderne kunst; det blev indviet 3. marts 1982 på Asger Jorns fødselsdag. Troels Andersens velskrevne bog er fin læsning om folk, der tror på en idé – og gennemfører den.

Hammel Præstegård 1878-2008

»*Hammel Præstegård 1878-2008. Byg-*

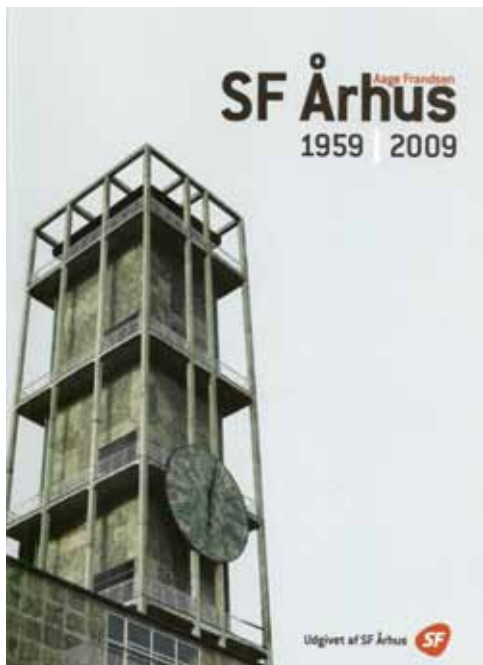
ningshistorie og præstegårdskultur gennem 130 år« (Forlaget AKKA, 2008. 102 s.) er skrevet Ole Hyldegaard Hansen, der er præst i Hammel. Desuden har Grethe Trærup, Aslaug Kleve og Mariann Amby bidraget med erindringer set fra hhv. en præstekones, et præstebarns og en kvindelig præsts synsvinkler.

Præstegården i Hammel blev opført i 1878 som hjem for præstefamilien og som administrationsbygning for Hammel-Voldby-Søby pastorat. Indtil nu har 8 præstefamilier boet i den store rødstensbygning ved siden af kirken. I bogen fortælles der om bygningens opførelse, ombygninger og renoveringer og andet af bygningshistorisk tilsnit, hvortil naturligvis kommer omtaler af de enkelte præster i pastoratet. Bogen, der er forsynet med et personregister, har overvejende lokalhistorisk interesse.

SF Århus 1959-2009

Det er efterhånden mange år siden, at der er skrevet bøger om de politiske partier i Århus. De konservative fik en lokal partihistorie i 1973 og Socialdemokratiet i 1983. Dét er vist det!

SF i Århus har benyttet partiets og dermed også den lokale partiforenings jubilæum til at få styr på historien. Bogen »*SF Århus 1959-2009*« (udg. af SF-Århus, 2009. 128 s.) er skrevet af Aage Frandsen, der i mange år har været en af partiets markante politikere, men også har en ballast som cand.mag. i samfundsfag og historie. Set udefra formår Aage Frandsen at give en nøgtern fremstilling af par-

Bogen om SF er helt uden illustrationer, og selv forsiden er noget fantasilos. Til gengæld er det en velskrevet og hudløst ærlig bog, som andre partier i Århus Byråd kan gøre til forbillede for lignende fremstillinger.

tiets udvikling i Århus, men blandt nuværende og tidligere medlemmer vil der formentlig være nogle, der vil bestride et eller andet. Det hænger sammen med, at der i bogen er et stort fokus på de mange uenigheder og konflikter, der har været i årenes løb. Det gælder i ældre tid f.eks. balladen omkring udskillelsen af SF i Viby i 1967 og i nyere tid f.eks. Jørgen Skovs brud med byrådsgruppen i 2005. For læsere, der ikke har været en del af udviklingen, virker bogen hudløst ærligt om netop samarbejde, organisering,

konflikter, ja, også lokaleforholdene bliver interessante, når det (s.40) nævnes, at det efter Murens fald kom frem, at DDR havde finansieret partiforeningens større lokaler i Mejlgade. Her kunne vist godt være kradset lidt dybere!

Bogen handler naturligvis også om den særlige Århus-linje i SFs landspolitik og om arbejdet i byrådet. Hertil kommer også omtale af blandt andet ungdomsafdelingens aktiviteter, bl.a. er der en omtale af en SFU-demonstration i 1971, hvor der protesteredes mod en ny bankfilial på Strøget. Forfatteren fik her selv en bøde for at have talt i megafon, men alt sammen gav det god presseomtale.

Tolv SF'ere, bl.a. Holger K. Nielsen, Ebba Strange, Pernille Frahm, Dorthe Laustsen og Lars Lyngsdal har bidraget med korte erindringsglimt, der er velplacerede i teksten og underbygger udviklingen. Bogens tryk og layout er simpelt. Der er ikke en eneste illustration.

SF viser med bogen vej til en arbejdsmark, der fortjener at blive opdyrket. Det vil høj grad være velgørende, om de store partier i Århus byråd på lignende vis fik skrevet deres historier – med eller uden jubilæer – og gerne ligeså ærligt.

Arkæologi langs motorvejen

Et digert populært værk udkom i 2008 som følge af Moesgård Museums arkæologiske undersøgelser på motorvejen nord om Århus («*Arkæologi i lange baner*», udgivet af Forlaget Moesgård ved Henrik Skousen, 347 s. ill.).¹

Bogen formidler den ny viden, som foreligger på baggrund af de arkæologiske undersøgelser i årene 1998 til 2007 forud for etableringen af motorvejen fra Skødstrup til Søften. Der er fundet bebyggelsesspor fra stort set hele forhistorien men dog kun et begrænset antal grave eller gravpladser fra enkelte forhistoriske perioder. De arkæologiske lokaliteter er omtalt i kronologisk rækkefølge.

Baggrunden for de gode resultater af undersøgelserne skal først og fremmest ses på baggrund af et dygtigt gennemført forarbejde med lokalisering af pladser med arkæologiske levn i motorvejsforløbet. Motorvejen må ud fra en arkæologisk synsvinkel betragtes som værende ideelt beliggende i et landskab præget af den forhistoriske Egåfjord samt flere vandløb. Det er netop i et sådant landskab, at de arkæologiske levn vælter frem og giver mulighed for ekstraordinær gode undersøgelser.

Disse muligheder har Moesgård Museum til fulde forstået at udnytte, og der er fremkommet et stort og vigtigt fundmateriel, som i bogen formidles på en let forståelig og let læselig måde. En forudsætning for undersøgelsernes gennemførelse skyldes, at det gamle Århus Amt velvilligt betalte for gennemførelsen af de arkæologiske undersøgelser.

I forskellige sammenhænge bliver der gjort rede for den landskabelige udvikling, som foregår over tid i det område, som motorvejsanlægget berører. Det betyder, at de arkæologiske undersøgelser har bidraget med et meget stort materiale

til naturvidenskabelige analyser, der fortæller konkret nyt omkring landskabets udvikling og udseende.

De samlede resultater og konklusioner kan sagtens udbredes til en større del af det østjyske område. Bogen må også ses som et stærkt identitetsskabende bidrag til opfattelsen af vores forfædres virksomhed i det østjyske.

Det eneste problematiske ved bogen er, at beskrivelserne og resultaterne er så overvældende og store, at det kan knibe med at overskue det samlede resultat – men det er så absolut et positivt problem. Bogen kan kun anbefales til alle, som gerne vil være klogere på forhistorien i det østjyske.

Noter

Bøger, der ønskes omtalt i kommende oversigter, bedes indsendt til redaktionen. Red.

1. Bogen »*Arkæologi i lange baner*« er anmeldt af Ejvind Hertz.

